

PAVEL, EPOCA ȘI LUMEA SA

Singurele surse de care dispunem pentru a reconstitui viața lui Pavel sunt *Faptele Sfinților Apostoli* și *Epistolele* pe care Pavel le-a adresat comunităților creștine.

Pavel s-a născut în primii ani ai erei creștine. Era deci puțin mai tânăr decât Mântuitorul. Pe timpul lapidării lui Ștefan (către anul 36) era, potrivit *Faptelor* (7: 58), un „tânăr” (*neanias*), iar în scrisoarea adresată lui Filimon (către anul 63), Pavel își spune, el însuși, „bătrânul Pavel” (*presbutes*). Pavel, al cărui nume ebraic era Saul – numele primului rege al Israelului – s-a născut la Tars, în Cilicia. Ne-o spune el însuși în două rânduri: „*Eu sunt bărbat iudeu, născut în Tarsul Ciliciei.*” (Fapte 22: 3.) „*Eu sunt iudeu din Tarsul Ciliciei, cetățean al unei cetăți care nu este neînsemnată.*” (Ibid 21: 39.)*

Tatăl lui Pavel primise, fără să știm în ce împrejurări, dreptul de cetățean tarsiot și roman. Pavel va ști să invoce faptul că este cetățean roman atunci când i se va ivi prilejul; cetățenia romană comporta, într-adevăr, anumite privilegii. Astfel, era interzis ca unui *civis romanus* să i se aplice pedepse infamante. În procesele capitale, cetățeanul roman nu putea fi judecat decât de tribunalul imperial din Roma.

Potrivit afirmațiilor Sfântului Ieronim, familia lui Pavel ar fi fost originară din Giscala sau din Galileea. Orașul Tars era celebru în Antichitate. Situat la o răspântie de drumuri, la intrarea în defileurile Munților Taurus, mult mai aproape de mare decât actualul orașel turcesc cu același nume, el constituia locul de întâlnire a

* Textele biblice au fost reproduse după *Biblia sau Sfânta Scriptură, tipărită sub îndrumarea și cu purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, cu aprobarea Sfântului Sinod, București, 2012 (n.tr.).*

două lumi. A fost fundat, probabil, pe la sfârșitul Imperiului Hitit, numele său fiind gravat pe obeliscul lui Salmanasar al III-lea (sec. al IX-lea î.Hr.)*. Orașul Tars a fost, succesiv, stăpânit de către semiții asirieni, de perși, de greci și de romani.** El a reprezentat un creuzet în care s-au amestecat civilizațiile și religiile. După Xenofon, era „un oraș mare și prosper”. Datorită fluviului Cydnos, era un veritabil port la mare, care atrăgea negustori din întregul bazin al Mediteranei. Acest amestec de rase, de moravuri, de limbi, de clase sociale i-a oferit cu siguranță tânărului Saul un teren fertil pentru formarea sa ca om. Este necesar să subliniem faptul că Pavel nu s-a născut într-un mediu închis, în vreun sat din Iudeea, ci într-un oraș cu deschidere la mare și în care era reprezentată o bună parte a omenirii. Într-un asemenea mediu, ideea de universalitate a putut să se dezvolte cu ușurință în personalitatea lui Pavel.

Tars era nu numai un mare port, ci și un important oraș comercial. Era de asemenea un centru de cultură care, după spusele lui Strabon, putea rivaliza cu Atena și Alexandria. La răspântia Orientului cu Occidentul, a civilizațiilor semitice și grecești, el a dat filosofi care s-au răspândit în întreaga lume antică. „Roma este plină de tarsieni și de alexandrini”, scria Strabon și cita, printre alții, numele filosofilor stoici Athenodor și Nestor.

Religii de cele mai diverse origini au constituit un sincretism în care elementele indigene, asiriene, persane și grecești se

* Rege al Asiriei (858-824 î.Hr.). În scrierile sale (anale) privind operațiunile militare împotriva Siriei (841 î.Hr.), se găsește prima atestare documentară a Israelului. „Ahab israelitul” ar fi furnizat care de luptă și oameni coaliției formate din regii Siriei, Hamatului și Damascului (n.tr.).

** Legăturile orașului cu Roma datează din timpul lui Pompei, care îi stârpește pe piratii din regiune și acordă orașului, în semn de recunoștință pentru fidelitatea sa, titlul onorific de *Iuliopolis*. Marele Antoniu îi va acorda autonomie (în amintirea primei sale întâlniri pe care a avut-o aici cu Cleopatra), ceea ce garanta orașului scutirea de taxe fiscale, libertatea de a alege magistrați și a decreta legi. Însuși Augustus va trimite aici, cu titlu de proconsul, pe filosoful Athenodor, învățătorul și prietenul său, originar din Tars (n.tr.).

amestecau. Alături de *Baal Tarz* (zeul-patron al orașului Tars), exista și tânărul zeu *Sandan*, asimilat mai târziu grecului Heracles. În fiecare an, avea loc celebrarea zeului vegetației: statuia zeului era arsă pe un rug, apoi se sărbătorea reîntoarcerea zeului la viață; ceremonia funebră era urmată de o explozie de bucurie, din care dezmațul nu lipsea. Cât despre religiile de mistere, ele erau reprezentate mai ales prin cultul lui Mithra.

Ca în toate orașele mari ale imperiului, și la Tars exista o importantă colonie evreiască.

Pavel este un copil al orașului. În timp ce Iisus folosea o limbă și o simbolică țărănească, agricolă – semănătorul și sămânța, smochinul și frunzele sale, care anunță curgerea timpului, creșterea arborilor, culoarea cerului, viața păstorului, vița-de-vie etc. – Pavel folosește un registru de comparații specifice unui citadin: arena (1 Cor. 9: 24; Filip. 3: 14; 2 Tim. 4: 7 ș.a.), viața militară (1 Tes. 5: 8; Efes. 6: 10 și urm.; Filip. 2; 1 Cor. 9: 7; 14: 8; 2 Cor. 10: 3; Filip. 2: 25; 2 Cor. 2: 14; Col. 2: 15), sclavii (în numeroase texte), tribunalele, teatrul (1 Cor. 4: 9; Rom. 1: 32), construcția caselor, munca manuală artizanală, comerțul (Efes. 1: 14; 2 Cor. 1: 22; 5: 5). Imagini împrumutate din viața țărănească, din natură sunt inexistente. Pavel nu avea ceea ce, în secolul trecut, se numea „sentimentul naturii”. El are mult mai mult sentimentul muncii omului, al vieții sociale a omului.

La începutul erei creștine, poporul evreu era răspândit pe întreg cuprinsul lumii greco-romane și chiar dincolo de granițele acesteia. Deportările asiriene și babiloniene, care s-au succedat începând cu anul 722, apoi o emigrație spontană au constituit acea *Împrăștiere* a Israelului (*diaspora*), care este în același timp o însămânțare. Revelația pe care au avut-o Avraam, Isaac și Iacov, *învățătura* lui Moise (*Tora*) depășește hotarele pământului făgăduinței. Această însămânțare a Israelului în toată lumea antică va pregăti răspândirea Evangheliei.

În timpul Macabeilor, Sibila ebraică, adresându-se poporului evreu, proclamă: „Tu ești pretutindeni, în toate țările și pe toate mările. Toți se vor scandaliza de obiceiurile tale.” Chiar Strabon, în epoca lui August, scria că poporul evreu „s-a răspândit deja în toate

orașele și că nu există niciun loc în lume unde ei să nu fi venit și să nu domine.” Cercetările, documentele, totul confirmă această expansiune a Israelului în lumea antică. Se crede că, în Egipt și în Siria, numărul evreilor se ridica la un milion, în Palestina, la jumătate de milion, iar în restul Imperiului Roman, la cel puțin un milion și jumătate.

Ierusalimul rămânea centrul politic și religios al acestui popor dispersat. În fiecare an, mii de evrei se întâlneau, de Paște, la Ierusalim pentru a-și aduce aici ofranda.

Unii dintre acești pelerini rămâneau în Ierusalim și astfel s-au constituit comunități evreiești „străine”, precum, de exemplu, aceea care, în *Faptele Sfinților Apostoli*, este numită *grecească*.

În toată diaspora, se colecta un impozit pentru Templul din Ierusalim. Sumele adunate în fiecare oraș erau trimise la Ierusalim. În timpul foametei, Pavel va relua acest obicei pentru a veni în ajutorul săracilor din Ierusalim. Ordonanțele din timpul lui Augustus atestă că evreii erau autorizați să adune și să transporte acești bani. Roma acorda evreilor din diasporă și anumite privilegii juridice: libertatea cultului și dispensă față de cultele din imperiu.

Agricultura era meseria cel mai frecvent practică de evreii din diaspora. În Egipt și în Asia Mică, numeroase monumente atestă existența unor colonii evreiești, care includeau proprietari de pământuri. Industria evreiască era înfloritoare: în special cea a țesăturilor și vopselelor. Comerțul, cu excepția Alexandriei, trecea pe planul doi.

Una dintre caracteristicile iudaismului diasporei era *prozeli-tismul*. Un text din Noul Testament ne spune că fariseii „înconjurau marea și uscatul pentru a face un ucenic” (Matei 23: 15), iar Horațiu face și el aluzie la acest prozelitism evreiesc în *Satirele* sale (I, 4, 142). Iudaismul se simte chemat să devină religie universală. Propaganda evreiască a avut un succes considerabil. Evreii ajung să reunească în jurul Sinagogii pe cei ce „se temeau de Dumnezeu”: cei ce adevrau la monoteism, acceptau exigențele moralei ebraice și se supuneau prescripțiilor privitoare la Sabat și la interdicțiile alimentare. Unii mergeau până la a se supune circumciziei: aceștia erau „prozeliții”, care se angajau să practice Legea în totalitate.

Ei deveneau astfel membri ai poporului lui Israel – fără a deveni însă „fiii lui Avraam”.

Din iudaismul elenistic nu s-au păstrat decât puține lucruri. După expresia lui Lietzmann, iudaismul talmudic și-a ucis fratele, iudaismul de expresie grecească (*Histoire de l'Église ancienne*, tr. fr. Paris, 1950). Din bogata cultură a iudaismului elenistic nu ne-au rămas decât câteva ruine de sinagogi, de cimitire, câteva inscripții, fragmente de pergament și de papirus. În privința documentelor literare, nu s-au păstrat decât traducerile grecești ale Vechiului Testament, scrierile lui Iosif și ale lui Filon, apocrife și fragmente ale scriitorilor antici evrei de expresie elenistică, păstrate de Eusebiu din Cezareea (*Pregătirea evanghelică*, IX, 17-39) și Clement din Alexandria (*Cartea I a Stromatelor*).

În Alexandria, Biblia fusese tradusă în greacă, pentru uzul comunității, între secolele IV și II î.Hr. Limba folosită de iudaismul din diaspora mediteraneeană era greaca, limbă pe atunci universală.

Când exilații au revenit din Babilon, ei au adus în ținuturile lor limba folosită în Orient, aramaica, care a fost vorbită în Palestina timp de o mie de ani. Ebraica a rămas limba sacră, limba scolastică. Dar poporul nu mai înțelegea bine ebraica, a cărei cunoaștere va fi de acum rezervată celui știutor de carte, cărturarului. Astfel, pentru administrație și învățământ, a fost necesară traducerea textelor sacre. Acestea sunt traduceri orale în aramaică – traduceri însoțite de comentarii – care se află la originea *Targum-urilor**

În diaspora, învățământul în sinagogi era predat în limba greacă. Biblia era citită în traducere greacă și tot în greacă erau rostite rugăciunile și mărturisirea de credință. Totuși aceasta nu excludea în mod obligatoriu o primă lectură liturgică în limba sacră, urmată de traducerea în greacă. Interpretarea Scripturii și

* La început spontană, această traducere a fost ulterior scrisă, devenind tot mai „tradițională”. Cele mai vechi texte targumice (celebrele manuscrise de la Marea Moartă), descoperite la Qumran (în nord-vestul Mării Roșii), datează din sec. al III-lea î.Hr. – sec. I d.Hr. Ele reprezintă o importantă sursă de informații cu privire la Vechiul și Noul Testament, creștinismul incipient (n.tr.).

predica se făceau de asemenea, evident, în greacă. Astfel s-a putut constitui în diaspora o *Mișna* în limba greacă, despre care ne putem da seama prin intermediul scrierilor lui Pavel, Filon și Josephus Flavius.

La Tars, Pavel a învățat grecește. Greaca este limba sa maternă. Era greaca populară, „limba comună” (*koinè*), folosită de negustori, marinari, soldați. Pavel a citit Biblia în versiunea *Septuaginta*. Faptul este important deoarece unele dintre interpretările sale nu se bazează pe textele ebraice, ci pe această traducere, uneori puțin diferită. Într-adevăr, *Septuaginta* reprezintă nu numai o traducere, ci și o evoluție a teologiei biblice și denotă o anumită adaptare la mentalitatea greacă.

A frecventat oare Pavel școli grecești? Puțin probabil. Este însă sigur faptul că a primit educația evreiască de rigoare într-o familie de farisei, care respecta cu strictețe credința.

„Saul, numit și Pavel” (Fapte 13: 9) susține sus și tare că este „fariseu, fiu de fariseu”. (Ibid. 23: 6.)

„Dacă altul socotește că se poate bizui pe trup, eu cu atât mai mult! La opt zile, am fost tăiat împrejur; sunt din neamul lui Israel, din seminția lui Veniamin, evreu din evrei; după lege, fariseu; în ce privește râvna, prigonitor al Bisericii; în ce privește dreptatea cea din Lege, fără de prihană.” (Filip. 3: 4.) Dar, adaugă Sfântul Pavel, devenit creștin, „cele ce îmi erau mie câștig, acestea le-am socotit pentru Hristos pagubă”. (Ibid. 3: 7.)

În iudaismul de la începutul erei noastre se disting mai multe grupări, mai multe secte, mai multe „școli”. „În timpul acela”, scria Josephus Flavius – și el înțelege prin asta epoca lui Ionatan (1 Macab. 12, 13)* – „existau trei secte printre evrei, care gândeau diferit în privința întocmirilor omenești. Se numeau farisei, saducheii și esenieni.” (*Antichități iudaice*, XIII, V, 9.)

* *Macabei* reprezintă una dintre cele patru cărți apocrife care elogiază familia Macabeilor, considerată apărătoare a iudaismului. Textul original a fost scris în ebraică, probabil pe la 104 î.Hr., imediat după moartea lui Hyrcanus, a cărui domnie o glorifică (n.tr.).